EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNTA

Asiantuntijalausunto 19.9.2023

Asia: K 2/2023 vp Hallituksen vuosikertomus 2022

Lausunto lasten ja nuorten yhteiskunnallisesta osallisuudesta ja siitä, miten lainsäädännössä voidaan paremmin huomioida seuraavat sukupolvet sekä sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus

PONSI 1: Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto kehittää päätöksentekoa tukevaa ennakointia, päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksia, tulevaisuusselonteon liittymäpintoja valtioneuvoston muuhun ennakointitoimintaan sekä lainsäädännön tulevaisuusvaikutusarviointia niin, että lainsäädännössä voidaan paremmin huomioida seuraavat sukupolvet sekä sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus.

Tämän päivän lasten ja nuorten sekä seuraavien sukupolvien hyvinvoinnin edistämiseksi on kannatettavaa, että tulevaisuusajattelu ja ennakointitieto sekä lapsivaikutusten arvioinnit eri aikajänteillä tarkasteltuina integroidaan tiiviimmin osaksi yhteiskunnallista päätöksentekoa ja lainvalmistelua.

Tulevaisuusselonteko on merkittävä ennakointiponnistus, minkä vuoksi sekä prosessin että tuotoksen hyödynnettävyys ja vaikuttavuus on tärkeää varmistaa suunnitteluvaiheesta lähtien. Tulevaisuusselonteon kytkeminen osaksi valtioneuvoston muuta poikkihallinnollista ja vuorovaikutteista ennakointitoimintaa ja tulevaisuuskeskustelua, virkamiesvalmistelua ja poliittista päätöksentekoa on erittäin suositeltavaa.

Päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksien kehittäminen, ennakointitiedon hyödyntäminen sekä seuraavien sukupolvien huomioonottaminen päätöksenteon eri vaiheissa edellyttävät meneillään olevien kehityskulkujen ja niihin liittyvien keskinäisriippuvuuksien ja jännitteiden tunnistamista ja ymmärtämistä. Epävarmuuksien tunnistaminen ja

kokonaiskuvien hahmottaminen kuuluvat osaksi postnormaalin ajan tulevaisuusvalmiuksia.

Lasten, nuorten ja seuraavien sukupolvien huomioonottamiseksi tarvitaan tulevaisuuslukutaitoa, jossa korostuu tulevaisuuteen liittyvien oletusten haastaminen, aktiivinen vaihtoehtoisten, todennäköisten ja toivottavien tulevaisuuksien kuvitteleminen myös lasten, nuorten ja seuraavien sukupolvien näkökulmasta sekä toimenpiteisiin tarttuminen. Seuraavien sukupolvien näkökulmien huomioiminen riippuu olennaisesti tulevaisuuslukutaidosta, eli siitä kuinka hyvin ymmärretään miten tulevaisuus vaikuttaa nykyhetkeen ja miten nykyhetken päätökset ja teot vaikuttavat tulevaisuuteen.

Politiikkatoimien vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin nyt ja tulevaisuudessa syntyvät moninaisten asioiden ja ilmiöiden yhteisvaikutuksista. Vaikutusten arvioinnissa on siten mielekästä keskittyä laajempiin ilmiö- ja politiikkakokonaisuuksiin, ei vain yksittäisiin päätöksiin. Lainsäädännössä voidaan huomioida paremmin seuraavat sukupolvet ja sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus hahmottamalla päätösten systeemiset yhteisvaikutukset ja keskinäisriippuvuudet.

Voitaisiinko Suomessa kokeilla kansainvälisesti kehitettyjä ja valtioneuvoston tulevaisuusselonteon (2022) osassa 2. tunnistettuja menetelmiä (esim. ”Intergenerational Fairness Assessment”, ”Intergenerational Sustainability Index”, ”generational test”) ja prosesseja päätösten ja politiikkatoimenpiteiden vaikutusten arvioimiseksi seuraavien sukupolvien näkökulmasta ja arvioida niiden toimivuutta esimerkiksi päätöksenteon tulevaisuusvalmiuksien näkökulmasta?

PONSI 6: Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto kehittää toimintatapoja alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille ottaa kantaa tulevaisuusasioihin ja olla aktiivisia toimijoita suomalaisessa päätöksenteossa ja yhteisen kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

Lasten ja nuorten aktiivinen osallistuminen tulevaisuustiedon tuottamiseen ja heidän kokemusäänensä merkitys tulevaisuustiedon tuottamisen kansallisissa ja paikallisissa prosesseissa on tärkeää. Lapsille ja nuorille tulee tarjota mahdollisuuksia osallistua niissä ympäristöissä ja yhteisöissä, joissa he elävät. Tämä tarkoittaa niin digitaalisia kuin fyysisiä ympäristöjä ja yhteisöjä, joissa lasten ja nuorten arki ja vuorovaikutus tapahtuvat. Eri ympäristöihin tulee löytää niihin sopivia osallistumisen sekä kokemus- ja tulevaisuustiedon muodostamisen menetelmiä ja työkaluja. Työkaluissa ja menetelmissä tulee huomioida yhdenvertaisen osallistumisen varmistaminen. Erityisesti digitaalisessa osallistumisessa on huomioitava erilaiset taustatekijät, kuten vanhempien

sosioekonominen asema ja lasten omista toimintarajoitteista kumpuavat erot (Alper ym. 2017).

Lasten ja nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen tueksi on kehitetty **Digiraati-verkkopalvelu** (digiraati.fi), jonka tarkoituksena on lisätä eri ikäisten ja eri taustoista tulevien lasten ja nuorten sekä päättävien tahojen (valtio, alue, kunta) välistä vuorovaikutusta. Digiraati-palvelun avulla tuetaan lasten ja nuorten yhdenvertaista osallistumista ja toimijuutta yhteiskunnassa digitaalisten palvelujen avulla. Digiraati-toimintamalli vahvistaa hallinnon, järjestötoimijoiden ja tutkimuksen välistä kumppanuutta lasten ja nuorten osallisuuden tukemisessa. Digiraadin kautta on mahdollista saada suora keskusteluyhteys myös sellaisiin lapsiin ja nuoriin, jotka eivät muutoin välttämättä tule kuulluiksi tai osallistu yhteiskunnalliseen keskusteluun. On kuitenkin huomioitava, että digitaalisten alustojen olemassaolo ei takaa digitaalista osallistumista (Scherer 2009). Osallistumista voidaan edistää tekemällä siitä helppoa, jotta se olisi kaikille mahdollista (Itten & Mouter 2022). Palveluiden on oltava sekä saavutettavia että käytettäviä. Digiraadissa fasilitoijan rooli on tärkeä. Tutkimuksissa on havaittu, että ylipäätään ihmiskontakti pitää yllä osallistujien motivaatiota osallistua digitaaliseen demokraattiseen päätöksentekoon (Yetano & Royo, 2017).

Paikallisten yhteisöjen ja niissä elävien lasten ja nuorten näkökulmasta merkittävää on se, että lasten ja nuorten aktiivisen toimijuuden ja kokemusten kuulemisen kautta paikallisyhteisöt voivat tulla tietoisiksi hiljaisista signaaleista ja nousevista ilmiöistä sekä lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvistä tarpeista nyt ja tulevaisuudessa. Muun muassa osana Itlan yhteisövaikuttavuustyötä toteutetut **yhteisödialogit** toimivat nuorten kokemusäänen kanavina samalla rakentaen paikallisia yhteisöratkaisuja tulevaisuuden tarpeisiin.

Yhteisödialogeissa keskiöön nousevat lasten ja nuorten tarpeet ja toiveet nyt ja tulevaisuudessa. Yhteisödialogeihin osallistuvat lasten ja nuorten lisäksi asuinaleen aikuiset ja muut alueen toimijat (kunta- ja sotepalvelut, seurakunnat, järjestöt ja seurat), jotka kuuntelevat lasten ja nuorten toiveita, vastaavat niihin ja etsivät yhteisönä ratkaisuja alueen lasten ja nuorten tarpeisiin.

Yhteisödialogien tavoitteena on päästä varhaisessa vaiheessa tulevaisuustiedon äärelle, yhdistää ja aktivoida eri toimijoita ja sukupolvia ja vahvistaa paikallisyhteisöjä reflektoivan dialogin avulla.

Kansalliset dialogit on uudenlainen malli yhteiskunnallisen vuoropuhelun toteuttamiseen kansalaisten, yhteisöjen ja viranomaisten yhteistyönä. Se pohjautuu vuosina 2020–2021 toteutettuun Poikkeusajan dialogit -keskustelusarjaan. Kansallisissa dialogeissa keskustellaan ihmisille ja yhteisöille tärkeistä asioista osallisuutta vahvistavalla

tavalla. Keskusteluiden tarkoituksena on rakentaa osallistujien kokemusten kautta ymmärrystä ja ajankohtaista tilannekuvaa erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä, haasteista ja mahdollisuuksista. Itla toteuttaa yhteistyössä strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittaman YOUNG-ohjelman kanssa nuorten, tutkijoiden ja päättäjien välisiä kansallisia dialogeja vuosina 2024–2028. Dialogisarjan tavoitteena on tukea nuorten osallisuutta ja aktiivisia vaikuttamismahdollisuuksia sekä lisätä heidän toimijuuttaan yhteiskunnan jäseninä. Dialogit toteutetaan Erätauko-keskustelumenetelmällä, joka sopii käytettäväksi silloin, kun tarvitaan aiheen syvempää ymmärrystä ja erilaisten ihmisten tasavertaista kohtaamista osana luottamuksen rakentamista (Erätauko-säätiö).

PONSI 10: Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto ennaltaehkäisee terveysongelmia ja pitää yllä väestön fyysistä ja henkistä toimintakykyä ja kulttuurista kestävyyttä lapsiperheiden arkea, nuorison mielenterveyttä, ja kaikenikäisten hyviä elintapoja, kuten liikkumista ja harrastamista tukevilla hyvinvointi-investoinneilla ja yhdyskuntasuunnittelulla ja pitämällä huolta, että koko kasvatuksen ja koulutuksen ketju varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on kunnossa ja että jokainen oppilas saavuttaa perusopetuksen aikana riittävät perustaidot. Kestävän hyvinvoinnin ja hyvinvointitalouden edistymiseen seurantaan ja arviointiin tarvitaan myös luotettavia ylivaalikautisia määrällisiä ja laadullisia mittareita.

Suurin osa suomalaisista lapsista kohtaa lapsuutensa aikana erilaisia arkea kuormittavia tekijöitä tai tilanteita. Tavallisimpia hyvää kehitystä vaarantavia tilanteita ovat esimerkiksi vanhempien vakava somaattinen sairaus (25 %), mielenterveysongelma (20 %), kuolema (3 %) ja köyhyys (30 %). Perhetilanteisiin liittyvien kuormitustekijöiden pitkittyminen ja kasautuminen on osoitettu lukuisissa tutkimuksissa merkittäväksi riskitekijäksi esimerkiksi myöhemmille mielenterveysongelmille, koulupudokkuudelle ja teinirikollisuudelle (Ristikari ym. 2018). Muuttuneissa tai pitkään jatkuneissa arkea kuormittavissa tilanteissa korostuu lapsen kasvuympäristöjen rooli. Suotuisa kasvuympäristö itsessään suojaa myöhemmiltä ongelmilta.

Tänä päivänä lainsäädäntö (esim. sosiaalihuoltolaki ja terveydenhuoltolaki) ja arjen monialaisen verkostomaisen työskentelyn käytännöt ovat kuitenkin kehittyneet tilanteiksi, joissa lapsen omaan käytökseen tai mielialaan liittyy huolta tai ongelmia, mutta ei niihin elämäntapahtumiin, jotka edeltävät lapsen käytöksen muutosta. Tällainen elämäntilanneinformoitu työskentely, jossa varmistetaan lapsen arjen sujuminen kuormitustilanteiden vallitessa, tulisi ottaa tulevaisuudessa kaikkien lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten yhteiseksi punaiseksi langaksi. Lainsäädännön tulisi velvoittaa hyvinvointialueita yhteistyössä kuntien, paikallisten järjestöjen ja perheiden kanssa määrittämään käytännön toimintamalli sille, miten perheiden kuormittavissa

elämäntilanteissa yhdessä lapsen, nuoren ja hänen perheensä kanssa kartoitetaan ne suojaavat prosessit, jotka voivat vahvistaa hyvää kehitystä ja kasvua ja edistää tilanteesta selviämistä. Toimintamallin tulee lähteä liikkeelle siitä, miten vanhempien, muiden lapsen elämän tärkeiden ihmisten (esim. opettajat, varhaiskasvattajat, vapaa-ajan toimijat) ja lapsen välille luodaan yhteistä ymmärrystä pärjäävyyttä tukevasta arjesta, ja konkretisoida ne koordinaation ja johtamisen rakenteet, jotka mahdollistavat paikallisen verkostomaisen työskentelyn onnistumisen (Ristikari ym. 2021).

Kunnioittavasti

Katri Vataja

Toimitusjohtaja

Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö

Lähteitä:

Alper, M., & Goggin, G. (2017). Digital technology and rights in the lives of children with disabilities. New Media & Society, 19(5), 726–740. http://10.0.4.153/1461444816686323

Itten, A & Mouter, N. (2022) When Digital Mass Participation Meets Citizen Deliberation: Combining Mini- and Maxi-Publics in Climate Policy-Making. Sustainability, 14 (8). eJournal of eDemocracy and Open Government, 11 (1), s. 37 – 58.

Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Pekkarinen, E., … & Gissler, M. (2018). Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137104/URN_ISBN_978-952-343-152-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ristikari, T., Söderblom, B., Häggman, A., & Niemelä, M. (2021). Alueellinen oppimisverkosto ja yhteisövaikuttavuus lapsiperheiden tukemisessa. Kasvun Tuki -Aikakauslehti, 1(1). Noudettu osoitteesta https://journal.fi/kasvuntuki/article/view/126970

Scherer, S., Neuroth, C. Schefbeck, G. & Wimmer, M.A. (2009) Enabling eParticipation of the Youth in the Public Debate on Legislation in Austria: A Critical Reflection. Teoksessa MacIntosh, A. & Tambouris, E. (toim.) Electronic Participation. First International Conference, ePart 2009. Linz, Austria, 2009. Proceedings, s. 151-162.

Yetano, A., & Royo, S. (2015). Keeping Citizens Engaged: A Comparison Between Online and Offline Participants. Administration & Society, 49(3), 394–422. https://doi.org/10.1177/0095399715581625

Erätauko-säätiö https://www.eratauko.fi/mika-eratauko/